

STRANDGATA 15A – 25

KULTURMINNEFAGLIG KUNNSKAPSGRUNNLAG

Eiendommen rommer flere av byens mest sentrale fortellinger. Her ble «Gamlaverket», Sandnes' første teglverk og Rogalands første industrielle virksomhet, etablert. Her tok Brødrene Fjogstad opp tråden fra en av byens eldste trelastforretninger og utviklet den til en av kjernevirksomhetene i Sandnesindustrien. Eiendommen hører også til et større kulturmiljø: Neset, som ble Sandnes kai – byens første sentrum og «Porten til Jærens forjettede land».

Dokumentet er utarbeidet som:

- kunnskapsgrunnlag i plan og byggesaksprosesser
- kunnskapsgrunnlag for de som ønsker å bli kjent med historien og lokal identitet gjennom fysiske spor
- supplement til registreringene i Kulturminneregisteret

STRANDGATA 15A – 25

KULTURMINNEFAGLIG KUNNSKAPSGRUNNLAG

Fjogstads nye anlegg mellom gamle sjøhus på Neset og gamle verkshus på Gamlaverket, sør for der Tronesveien kommer ned fra venstre. Øglænd og Block Watnes store pakkhus på Kaien og Tollbygningen fra 1964 er enda ikke bygget, (Widerøe i 1935. (ika-w004348)

Byantikvarens anbefalinger

Byantikvaren vil anbefale at kulturhistoriske hensyn vektlegges ved videreutvikling av eiendommen og at flest mulig av disse historiske sporene blir innpasset i framtidige planer:

- Den eldste lagerbygningen som overlevde brannen i 1933.
- Typologien til det karakteristiske taklandskapet knyttet til bygningene fra midten av 1900-tallet (1934–1954). Et helhetlig bygningskompleks karakterisert av helvalmede takformer i varierte utforminger. Et typisk trekk ved Sandnes'1900-tallets klassisisme. Et ekko av de karakteristiske takformene til Gamlaverkets ovnshus og blokker som tidligere sto lenger nord på eiendommen.
- Tollbygningen fra 1964, en viktig funksjon i fortellingen om kulturmiljøet Sandnes kai, tidstypisk etterkrigsmodernisme.
- Det visuelle samspillet i kaimiljøet - mellom bygningsvolumene til Øglænd og Block Watnes store pakkhus på Kaien og Fjogstad-anlegget.
- Nordre Sjøalmenning som bystruktur fra fellesskapets historie. Et offentlig åpent byrom med kai og sjøutsikt. En grunnleggende forutsetning for stedets historie.
- Tronesveien – Ole Pottemarkers vei, en historisk struktur som har avgrenset eiendommen (Gamlaverket) i nord.

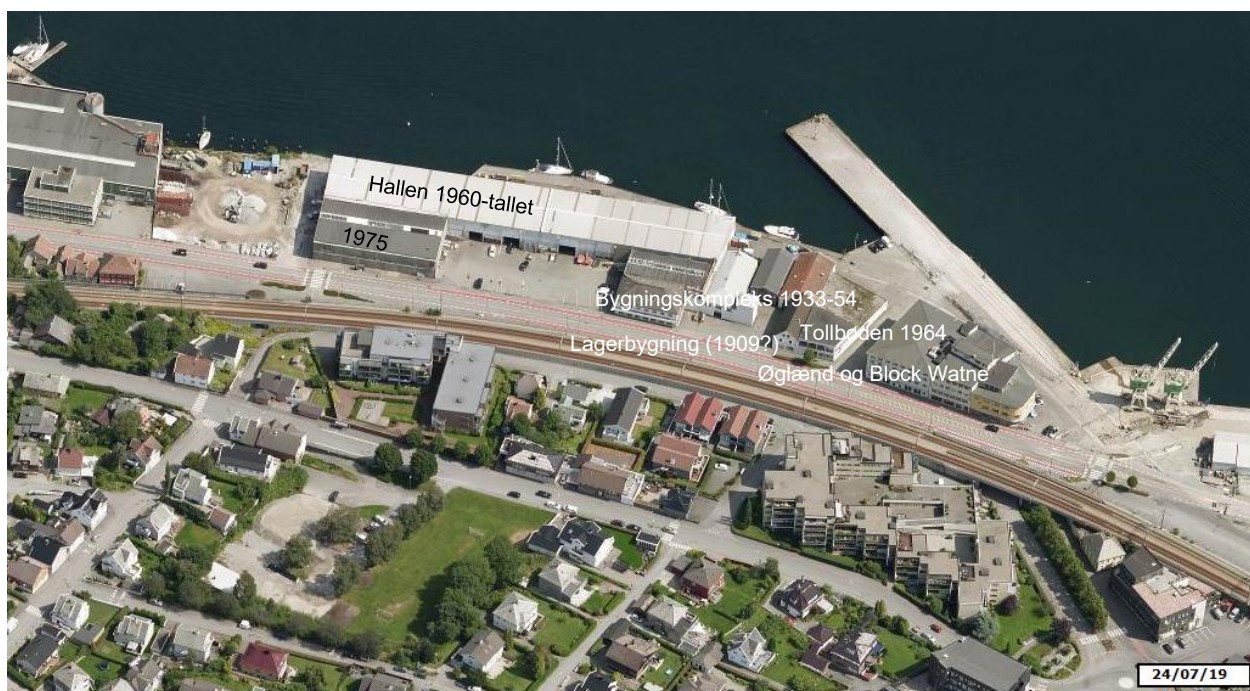
INNHold

Trelasthavna	3
Brødrene Fjogstad	3
Brannen 1918	3
Gamlaverkstomten	6
Brannen 1933	6
Krigen	6
Kaien	11
Hallen	11
Hva lagde de	11
Sandneshuset	11
Hus for fellesskapet	17
Hytter og badstuer	17
Kilder	24
Vedlegg	26

Link til
Kulturminneregisteret:

<http://tiny.cc/75klnz>

Finner dere feil og mangler, vennligst registrer disse under fanen «Info».

Strandgata 15A –25 og Kaien i 2019. Da hadde Brødrene Fjogstad siden 2015 vært etablert i et nytt miljø på Stangeland.

Det gjenstående lageret med saltak til høyre dannet utgangspunkt for den ene fløyen i oppbyggingen av hesteskoen etter brannen i 1933. Det nye høvleriet befinner seg i motsatt fløy mot gaten, med mer lager mot sjøen. «Tårnbygningen på gårdsplassen er et spønhus – et lager for trespon, som var fint å fyre opp med i tiden da man brukte vedkomfyr.

Fasaden mot Strandgata med det gamle lageret fra før brannen nærmest, inntil Tollboden fra 1964. Bygningen lengst inn, Strandgata 21, er satt opp mellom 1950 og 1954 etter flyfoto å dømme.

Trelasthavna på Neset

At trefattige Høyland fikk et ladested som ble et landskjent senter for trelastnæring, påpekes ofte som et paradoks. Men det var nettopp mangelen på, og behovet for trevirke i regionen, som var drivkraften og som gjorde «Jærens uthavn» til en betydelig trelasthavn. Denne historien begynte med «fjordabord» – trevarer fra Ryfylke og Hardanger – som inngikk i et varebytte med jordbruksvarer fra Jæren og sild, og fra slutten av 1700-tallet også leirvarer fra Sandnes. Etter hvert som sandnesskutene også brakte sild og leirvarer til Østlandet og Østersjøområdet, ble trevarer som returlast herfra stadig viktigere.

Sandnes utviklet seg til en betydelig trelasthavn, som la grunnlaget for en mangesidig trevarenering med profesjonelle utøvere. Mot slutten av 1800-tallet tok neste generasjon trelastgründere skrittet videre og skapte et av landets fremste miljøer innen bygningsindustri. Fra ferdighuset Sandneshus ved forrige århundreskiftet, går det en klar linje til våre dagers standardiserte typehus. I denne fortellingen har trevarefirmaet Brødrene Fjogstad en sentral rolle. Av alle firmaene med bakgrunn i Sandnes trelasthavn, er disse byggene i dag så godt som de eneste som dokumenterer denne historien gjennom et autentisk bygningsmiljø – i nært samspill med miljøet på Kaien

Brødrene Fjogstad

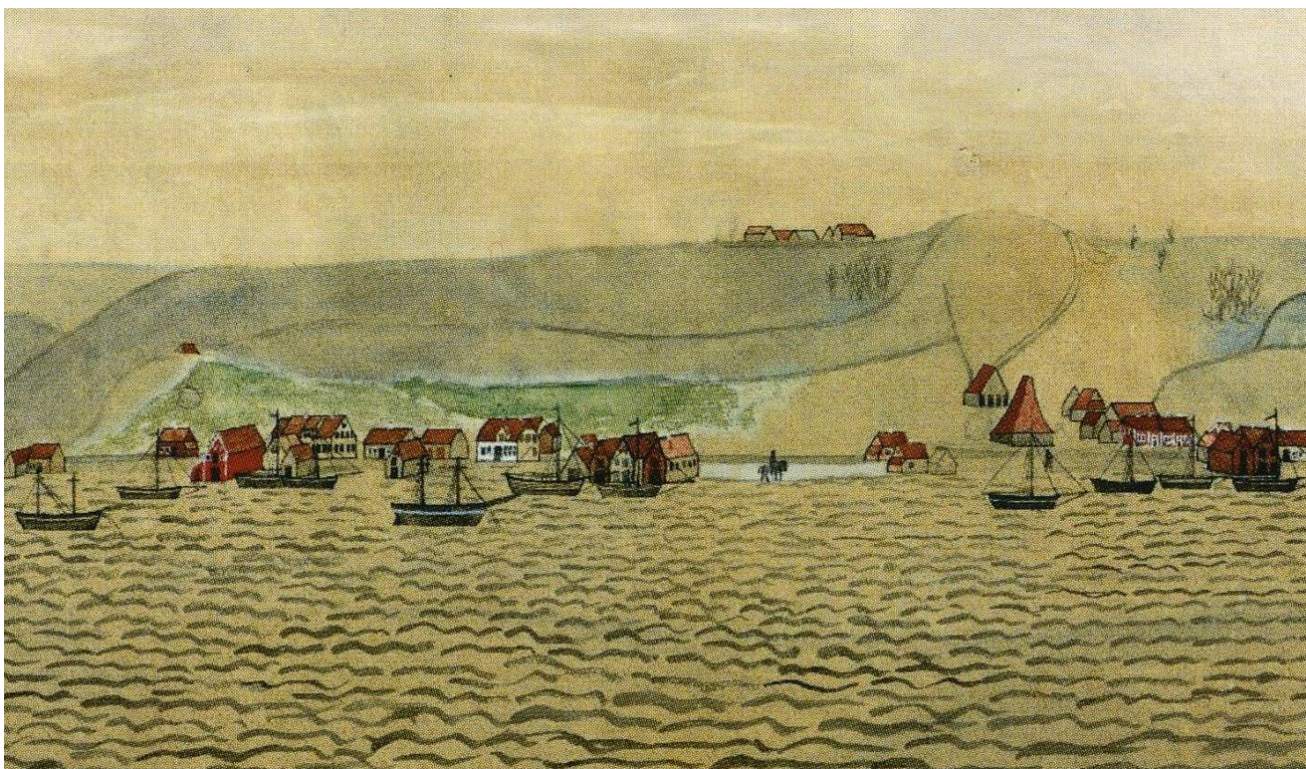
I 1903 kjøpte brødrene Lars (1868–1938) og Per Fjogstad (1871–1956) et trelastfirma nord i Langgata etter nylig avdøde Lars Bernhard Bøe (1866–1903). Per Fjogstad hadde da arbeidet som byggmester i samme firma i flere år, sist som leder (PHP 2022, AE1991:161). Bøe hadde i 1888 overtatt forretningen etter Gabriel Sandved da han døde (EL 2016:77). Virksomheten holdt først til rett sør for Neset, men var trolig alt i 1895 også etablert på nordsiden av Neset (AE 1996:161). Sandved skal ha vært blant de første som etablerte trelasthandel på Sandnes, muligens så tidlig som rundt 1850 (AE 1996:157). Så selv om oppstartsåret til Fjogstad-brødrene tilhører 1900-tallet, kan virksomheten vise til lange tradisjoner innen trevarebransjen. Gabriel Sandved (1822–1888) var en av ladestedets store nestorer innen ulike næringer og politikk, og en pådriver for å søke om ladestedsrettigheter. Han holdt til i Langgata 100, et herskabelig hus som lå langs hovedveien like sør for Neset. Det var her brødrene startet sin felles virksomhet.

Driften var til å begynne med beskjeden. De hadde hverken sagbruk eller høvleri, og fikk slikt arbeid gjort hos Sandnes Guldlistefabrikk sør i byen. Men Brødrene Fjogstad bygde seg raskt opp. Da Sandnes by fikk eget elverk i 1909, hadde de alt kjøpt inn en 25 hk elektromotor til et nytt høvleri og sagbruk. (EL 2016:78). Dermed var de klare for å ta opp konkurransen med andre svært aktive trelastbedrifter i Sandnes – blant annet for å vinne nybyggernes gunst i de nye villakvartalene rundt byen. De lå i utgangspunktet litt på etterskudd; for eksempel hadde Sandnes Høvleri & Trælast fått sin første høvelmaskin for å pløye maskinlaft allerede i 1896. Dette gjorde at de lå hakket foran når det gjaldt effektivisering av produksjonen av bolighus – de tilskrives å være først ute med «Sandneshuset». Men de ble snart tatt igjen. Alt i 1906 annonserer Fjogstad at «*Huse levers færdige efter Tegning.*»

Den første tida var Fjogstads produksjonsområde ganske lite, men snart disponerte de større eiendommer på hver side av de gamle sjøbodene på Neset. Når de fikk Strandgata 17 vet vi ikke, kanskje allerede i 1895 (AE 1996:161). Nærmeste nabo, Strandgata 15, var bygd ut med byens første offentlige dampskipsbrygge rundt 1890, så det var en strategisk industritomt. I 1909 meldte de for bygningskommisjonen at de skulle oppføre bygninger på firmaets eiendom i Strandgata 17. Rundt 1912 fikk de kjøpt en grunnstrekning mellom Langgata 100 og fjorden, med «påstående sjøhus», som da ble skilt ut med adresse Langgata 105. (EBEL 2020:353). Her var det også opplagstomter, noe det går fram av eldre bilder.

Brannen 1918

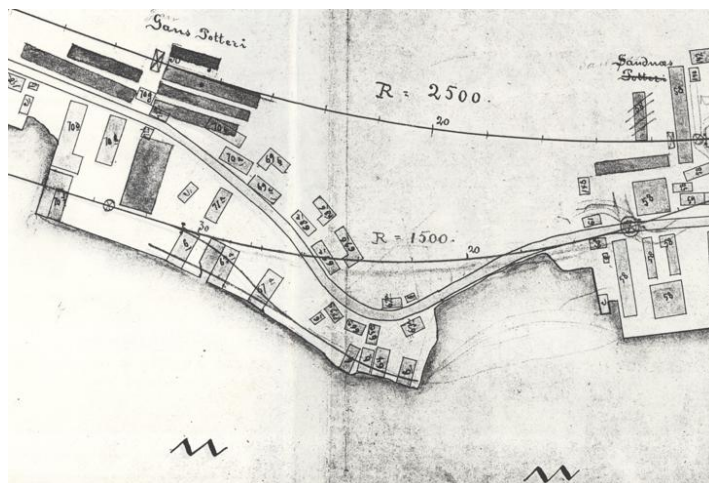
I 1918 brøt det ut brann sør for Neset i et av sjøhusene til Schanche Olsen. Det blåste frisk fra øst, og i de høye bordstablene til Brødrene Fjogstad tok ilden godt fatt. Brannen spredte seg over gata og tok med seg Langgata 100 og flere uthus. Brødrene, som hadde kontoret i Langgata 100, fikk reddet ut de viktigste papirene og pengeskabet, men tapte store verdier når det gjaldt materiallager og uthus, som var dårlig forsikret. Gjenoppbygging startet umiddelbart. Det nye kontoret ble standsmessig, og er siden kjent som «Stenhuset» ved jernbaneundergangen – en toetasjes helvalmet bygning i mur. Huset skal være

Et udatert maleri av strandstedet, ifølge Grude fra 50-årene, viser ovnshuset til Gamlaverket, gruppen av gamle sjøhus på Neset (dagens Kaien) og rekken med store hus i Kjeisargadå. Gabriel Sandveds hus ser ut til å ha fått takløftet det fikk i 1858. Til høyre for Neset sees en rytter som rir på hovedveien langs stranda foran et hvitt felt. Dette må tilsvare Brødrene Fjogstads område i Strandgata – kanskje er det en markering av at strekningen er begynt å fylles ut utenfor Strandgata. Maleriet tilhører Sandnes kommune.

Sandnes' eldste kjente kart ble laget i 1818 av kaptein C. H. Worsøe i forbindelse med en delingsforretning av noen omstridte sjøgrunner i Søndre Sandnes. Kartet strekker seg til grensen mellom Søndre og Nordre Sandnes i nord, altså til Neset. Det er et detaljrikt kart – foruten hus og steingjerder i grensene, er marbakken, piren og sjøhusene ved marbakken kommet med. Huset merket som nr. 56 er trolig det som ble Gabriel Sandveds sitt. Hovedveien, Strandgata, går i strandkanten. ([Mitt kart](#) | [Kartverket.no](#), Sandnes kommune)

Plankart fra arbeidet med Jærbanen, datert 9. september 1875. Her grunnen foran Keisargadås nordligste fylt ut, mens Strandgata fortsatt går i sjøkanten nord for Neset. (IKA Rogaland)

Postkort fra 1904 viser Gabriel Sandveds hus i Langgata 100 nord i «Kjeisargadå» – som Langgata nord kaltes fordi her bodde de kondisjonerte i standsmessige herskaphus. Brødrene Fjogstad sitt første kontor lå i første etasje i sørenden av hus nr. to fra venstre (EBEL 2020:352). Da må kontorinngangen ha vært gjennom den fine, skråstilte døra på hjørnet. Gabriel Sandved overtok i sin tid et eldre hus, men det var han som bygde den utragende arken i 1858. I begge husene på bildet var det gjestgiverier og handel. De flotte gamle husene signaliserer fortsatt høy status i 1904, og at dette var sentrum i det eldste Sandnes, selv om det nå fantes nye tyngdepunkt i bondehandelsbyen lenger sør i Langgata og særlig i Krossen. Langgata 100 brant helt ned i 1918. Naboen lengst inn, Schanche Olsens hus Langgata 102, ble skadet, men lot seg reparere. Da høybanen ble bygd på 1950-tallet, sto det i veien og ble flyttet opp til Roald Amundsens gate, men er nå revet. Det nærmeste huset, Langgata 88 Davehuset eller Gannshuset, ble revet i 1958-59 etter et bystyrevedtak.

Administrasjonsbygningen som Fjogstad bygde etter brannen i 1918 er en staselig, toetasjes murbygning i en litt streng nyklassisistisk mot barokk stil. Det monumentale preget understrekes av høyt valmet skifertekt tak med tannsnittbord i gesimsen og hjørner og sokkel markert av kraftige kvaderstein. Fotografiet illustrerer også hvor nær kaikanten huset lå. Og at området er fylt med trematerialer. Det ser også ut som om det er flere jernbanespor der, og egne jernbanevogner med stokker på. (<https://www.fjogstad-hus.no/om-oss>)

Stavangerarkitekten Gustav Hellands første oppdrag i Sandnes. Tegningene er signert 1920. På samme tid ble det også bygget et nytt høvleri i Strandgata.

Gamlaverkstomten – avtrykk etter Sandnes første teglverk

For å ekspandere videre i Strandgata, kjøpte Brødrene Fjogstad i 1932 et større område av naboen i nord, O.C Østraadt, eieren av Nynæs teglverk. Det var tomter etter «Gamlaverket», Sandnes' første teglverk fra 1782, som hadde vært uten drift siden 1916.

Historien om leirvareindustrien i Sandnes ble innledet i 1782, da *Lauritz Smith Petersen von Fyren* (1742–1802) fikk kongelig privilegium til å opprette en tak- og mursteinsfabrikk i Sandnes. Teglverket kom i drift i 1784 og gikk som oftest under navnet Sandnes Teglverk. I dagligtale var navnet Verket. Da konkurrentene dukket opp rundt 1850, ble navnet Sandnes Gamle Teglverk eller bare Gamlaverket. Også historien til potteriindustrien i Sandnes begynte på dette stedet. Verket anskaffet en kostbar pottemakerovn i 1794 og hentet pottemaker Christoffer Zimmermann (1735–1812) fra Sverige. Etter noen år med dårlig driftsresultater, gikk en gruppe haugianere fra distriktet i 1807 sammen om å kjøpe verket – antatt etter råd fra Hans Nielsen Hauge. Med haugianerne ved roret ble Verket igjen livskraftig. Det er enighet blant Sandnes-historikerne at haugianernes inntreden i Gamlaverket i 1807 holdt ved like og blåste liv i Sandnes som industristed.

Naboverkene til Gamlaverket på Norestraen, Altona og Nynæs, ble etablert henholdsvis i 1854 og 1873. Innen 1903 var Gamlaverket og Altona kjøpt opp av O.C. Østraadt på Nynæs. Driften opphørte trolig for de to i 1916. Nynæs ble modernisert og drevet videre under navnet O.C. Østraadt – med produksjon av teglstein til 1959, deretter betong – til virksomheten flyttet fra Norestraen til Sviland i 1986. Etter salg av sjøtomten til Brødrene Fjogstad ble Gamlaverksbanen (leirtaket) vedtatt utlagt til park og såkalt brannbelte i 1940.

Sandnes' (og Rogalands) første moderne industrianlegg hadde en strategisk beliggenhet i forhold til tidens **ferdselsveier og bosetting** – med sjølinje like ved Neset, der sjøen var dypest, der det var ferge over fjorden og den første strandstedsbebyggelsen tok form. Ved Neset kom også Tronesveien ned. Den var trolig del av en gammel forbindelse mellom omlandet og strandstedet. Da man rustet opp Tronesveien til åpningen av fattiggården Varatun på 1890-tallet, ble den rettet ut i linje mot sjøfronten for å tilpasse seg byens rutenettplan. Den nederste gatestumpen fikk navnet Ole Pottemakers gate og avgrenser eiendommen som Brødrene Fjogstad kjøpte i 1932 mot nord.

Brannen 1933

I 1933 ble firmaet rammet av ny storbrann, nå i Strandgata. Høvleriet og det meste av lageret og garasjen ble rasert. Bare en liten del av den gamle bygningsmassen kunne brukes. Men etter ett år var driften tilbake til det normale, med et høyst moderne og praktisk anlegg bestående av høvleri- og lagerbygninger i betong. Ved byjubileet i 1935 ble anlegget omtalt som et av landets mest tidsmessige. Til dragere i nybygget ble det brukt gamle skipsmaster fra et skipsopphuggingsfirma på Jæren – 20 meter lange – som trolig finnes der fortsatt (TG2003:35.). Firmaet gikk inn i en god periode. Brødrene Fjogstad hadde en betydelig omsetting av ferdighus og trevarer før krigen.

Krigen – overtramp og trelastmangel med rasjonering

Krigen satte en stopper for den gode framgangen Fjogstad var i på slutten av 1930-tallet. Tyskerne tvangstømte lageret allerede sommeren 1940. Betalingen kom senere, delvis i form av nytrykte en-, to- og tikronesedler. Senere ble deler av Gamlaverkstomten okkupert av det tyske kystartilleriet, som tok lagerlokaler i bruk som stall

Under krigen ble det ikke bygd særlig mye. Det var trelastmangel. Firmaet måtte innordne seg rasjoneringen og holdt det gående med å levere materialer til møbelfabrikk, jernbanen og andre offentlige instanser. Etter krigen var det fortsatt stor trelastmangel og strenge byggerestriksjoner. Fjogstad leverte materialer til NSB, Vegvesenet og Lyse Kraft. Etter fem krigsår uten boligbygging og ti år med streng rasjonering av byggematerialer, var behovet for nye boliger stort. Det var behov for å tenke nytt og mangelen på trevarer var en viktig driver. Det var behov for å tenke nytt, og mangelen på trevarer var en viktig driver. På slutten av 1950-tallet gikk ferdighusproduksjonen inn i en ny fase. Det kom ny kunnskap, nye isolasjonsmaterialer, komponenter ble standardisert, man fikk nye rutiner og ny markedsføring – og staten hjalp til med Husbanken. Det gikk fra ferdighus til typehus.

Stor brand paa Sandnes igaar nat.

J. Schanche Olsens, Brødrene Fjogstads sjøhuser, Gabriel Sandnes
vaaningshus nedbrændte til grunden.

Schanche Olsens vaaningshus delvis ødelagt.

Hus og lœ paa Tronæs nedbrændt.

Store varepartier ødelagt, trælast og
184 sækker landsmel strøk med.

En skade paa ca. 250,000 kr.

Er ilden paasat?

En række indbrud samme nat.

Brandtomten av Gabr. Sandnes hus.
Tilhøre Schanche-Olsens hus, som blev delvis ødelagt.

Etter brannen fikk brannmannskapet ros for at det ikke gikk verre. Ikke minst sto Sandnes vannverk sin ildprøve med glans. «Vandreservoiret i Gisketjern med pumpeverket fra «Skeiea aanaa» gav hele tiden de nødvendige vandmender med tilstrækkelig tryk.» ([1ste Mai](#), mandag 13. mai 1918.)

Brødrene Fjogstad bygde nytt høvleri i Strandgata etter brannen i Langgata i 1918. Det gikk tapt i brannen i 1933. (TG 2003). Kun lagerbygningen vi ser på fotoet ble reddet.

Ved brannen i 1933 greide brannmannskapene å redde den gamle lagerbygningen til Brødrene Fjogstad i Strandgata 17. Den dannet utgangspunkt for gjenoppbyggingen og er i dag det eldste huset i bygningskomplekset etter Brødrene Fjogstad i Strandgata. Kanskje er det et av husene som ble byggemeldt her i 1909.

Mot Strandgata 15, det eldste Fjogstad-huset. Deretter tollboden fra 1964 og Øglænd og Block Watnes store lagerbygg fra 1937.

Kaivmrådet under forvandling, fotografert av Widerøe ca. 1935. Strandgata er lagt utenom og moderne arkitektur begynner å erstatte de gamle sjøhusene. J. Schanche Olsens nye ekspedisjonsbygg og lager i tre etasjer og mur skiller seg ut. Brødrene Fjogstads gjenoppbygde anlegg etter brannen i 1933 er på plass. (ika-w004298)

Gamlaverkets ovnshus, blokker, staller og andre uthus sto lenge etter at Fjogstad overtok eiendommen i 1932. Tomten ble brukt som opplagsplass, og bygningene ble benyttet til diverse formål. Under krigen tok tyskerne de gamle bygningene i bruk som staller. Området er fotografert av Widerøe i 1957. Men særlig langt inn i 1960-årene kom ikke Gamlaverkets bygninger. Trolig lå allerede planene om en ny stor hall og et nytt lagersystem på tegnebordet.

Den nyeste Fjogstad-bygningen på bildet er Strandgata 21, som kom i 1950–1954 – det hvite huset med det store valmtaket omtrent midt i bildet. Helvalmede takformer går igjen på Brødrene Fjogstads bygninger, både her og i Langgata. Formen er gjerne forbundet med 1900-tallets nyklassisisme, men kanskje har de gamle verksbygningene også vært til inspirasjon. Det er i alle fall karakteristisk..

I dag er det avtrykket av selve leirtaket og det lille hvite huset (i rød ring) som er de mest konkrete minnene etter Gamlaverket. I dag er huset bolighus, men tidligere kjent som Salem, Sandnes første bedehus. En ledende skikkelse i haugianertida på Verket var Tjøl Larsen Søiland (1781–1872). «Han Tjøl på Verkje» var teglmester og administrerende direktør fra ca. 1810 og var knyttet til Verket livet ut. Tjøl Larsen er kjent for å ha gjort Verket til samlingssted for sine venners oppbyggelsesmøter, også før bedehuset Salem ble bygd i Tronesbakken i 1868. (ika-w105971)

Høvlemester.

Flink mand, vant med høvlemaskin og kløvsag faar plads straks. Delvis tomtarbeide. Ansøknings med lønsforlangende indtil 10. april.

Brødrene Fjogstad,
(RB.9312) Sandnes.

Stavanger Aftenblad, fredag 31. mars 1916

Til

Sandnæs Magistrat.

Undertegnede Lars Fjogstad og Per Fjogstad anmelder herved, at vi under firma

Brødrene Fjogstad

agter at drive handel — specielt trælast-handel — i Sandnæs, hvor vi bor.

Vi er begge ansvarlige for firmaets gjæld ligesom vi begge er berettiget til at tegne firmaet.

Sandnæs den 20de Oktober 1903.

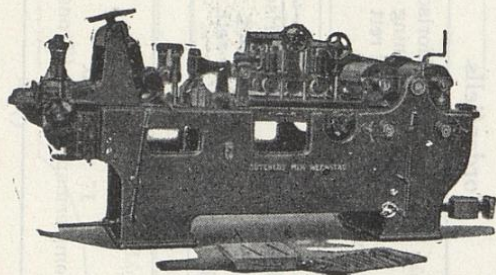
Ærbødigst

Lars Fjogstad. Per Fjogstad.

Registreret idag.

Sandnes Magistrat, 24de Oktober 1903.
(1,53) N. Lima.

Norsk Kunngjørelsestidende, onsdag 28. oktober 1903.

Gjør bruk av moderne og driftssikker **HØVELMASKIN** med 5 kuttere, planboks og 4 matningsvalser, med stor hastighet,

av **A/B GØTENEDS MEKANISKA VERKSTAD'S**

fabrikat.

Nr. 8 for optil 4"×9" virke.

Nr. 9 for optil 4"×12" virke.

Med 7 hastigheter optil 42 meter pr. minutt.

Send Deres forespørsel til eneforhandlerne for Norge:

Telef. 24879. **I. KOKKINN A/S, Maskinforretning, Oslo.** Kongensgt. 15.

Samtidig leverer vi alle slags snekkerimaskiner, verktøi etc.

Trelastboken: håndbok for Norges trelasthandel og treindustri Horne, Olaf 1937

Brødrene Fjogstad SANDNES

Lager av:

Høvlede og uhøvlede Bygningsplanker

Høvlede og uhøvlede Bord

Listverk og Snekkermaterialer

Rundmaterialer i større og mindre dimensjoner.

Pap, Skifer, Stift.

*Fluse leveres
færdige
etter tegning*

Stavangeren, lørdag 15. juni 1929

Utbyggingen av Kaien

I samme periode som Brødrene Fjogstad ble tvunget til å fornye seg etter brannen i 1933, gjennomgikk det gamle sjøhusmiljøet på Neset og byens dampskipsbrygge fra 1890 et betydelig hamskifte. I 1885 hadde byen kjøpt et lite strandstykke nord på Neset som ble kalt Nordre Sjøallmenning. Her ble den første offentlige steinkaien – Dampskipskaien – bygd rundt 1890. Noe senere ble et stykke øst for jernbanen i Vågen ervervet, kalt Søndre Sjøallmenning. Her ble det bygd steinkai i 1896, men denne var kun egnet for mindre båter. I 1910 startet et langt arbeid med å binde de kommunale kaiområdene og jernbanen sammen. I 1933 tok kaiarbeidet en ny retning. En større eiendom ble innløst og det ble det gjennomslag for ny kaiplan for Neset. Strandgata, som til da hadde gjort en stor sving ut mot Neset, ble rettet ut og lagt langs jernbanen. Dette frigjorde et stort kaiområde som ble utbedret. Her kom store moderne ekspedisjonsbygg og lagre. Utenfor de nye husene ble det bygd ny god kai. Til å begynne med var deler av denne i treverk. Piren, en utstikkerkai i jernbetong, var på plass før krigen. Den siste trekaien sør for piren ble erstattet av jernspuntveggkai i 1954.

Kaiområdet har vært et viktig sted og møteplass gjennom byens historie. Her fra gikk all rutetrafikk til inn og utland. Kvartalet med ekspedisjonsbygget til J. Schanche Olsen og Jonas Øglænds og Block Watnes store lagerbygg representerer et viktig stadium i utbyggingen av Sandnes til en moderne industri- og havneby. Miljøet med jernbanespor og den store kranen representerer det siste autentiske havnemiljøet fra perioden. Brødrene Fjogstads bygninger på hver side av Neset/Kaien, Steinhuset i Langgata 105 og bygningskomplekset Strandgata 15–25, er en naturlig del av dette historiske næringsmiljøet.

Den store hallen

Tidlig på 1960-tallet forsvant gamlaverksbygningene. Og det kom et klart brudd med strukturen i den gamle sjøvendte bebyggelsen på Gamlaverkstomten. Etter en etappevis plan reiste det seg en stor lagerhall med langsida mot sjøen og kjørporter mot Strandgata. Nå var det definitivt slutt på at sjøen var den viktigste transportåren for trelasten – lastebiler og tog hadde overtatt. Inne i bygningen ble det etablert et helt fornyet og modernisert driftsanlegg. Hele hallen var på 3,5 mål – 22 m bred og 146 m lang. Og hallen ble koblet til jernbanen med et industrispor som muliggjorde effektiv og rasjonell frakt av materialer. Det ble montert moderne heisekraner. Industrisporet gikk fra Skeiane.

I 1975 kom en tilskjærerhall på 1000 kvm i nord. På en skisse fra 1960-tallet er den kalt eksportlager.

Hva lagde de?

Ifølge annonsene kunne Fjogstad tilby et bredt spekter av mer eller mindre bearbeidede trelastprodukter fra sine rikholdige lagre. De var også tidlig ute med å tilby hus: «Huse leveres færdige efter tegning» står i annonsen i Norges Handelskalender for 1906–1908. Det ser ut til at Fjogstad har brukt annonsemarkedet i avisene flittig. Ganske tidlig må Brødrene Fjogstad ha vært fullt på høyde med sine konkurrenter.

Sandneshuset

Tidlig på 1900-tallet ble Sandnes-huset, eller Sandnes-kassa, et begrep på Vestlandet. Sandneshuset sprang ut av det lokale trevareindusrimiljøet i Sandnes. Det er et enkelt, halvannenetasjes bolighus, nærmest kvadratisk i form, med en grunnflate med standardmål fra ca. 48 til 62 kvadratmeter. Romplanen er fire- eller femdelt rundt en sentral pipe og med en takbærende midtre skillevegg. Halve grunnplanen opptas av to jamstore stuer, som kjennetegnes i fasaden med parstilte, symmetrisk plasserte vinduer – senere også parstilte trefagsvinduer. Kjøkken, gang og kammer ligger bak. I andre etasje er det en eller to saler (soverom), skråkammer, eller – i den første tiden – ofte en liten utleie- eller kårleilighet med eget kjøkken. Sandneshuset er kjent i to varianter: med eller uten kvist. Kvisten er ofte plassert asymmetrisk på den ene siden på grunn av den bærende skilleveggen.

Hustypen er et svar på endringen i byggeskikken i andre halvdel av 1800-tallet, og hovedtrekkene kan spores over store deler av landet. Det er et komprimert, moderne bolighus der sekundærfunksjoner – som tidligere ofte hadde egne uthus – samles i bolighuset. Rommene konsentreres om skorsteinen sentralt, og huset plasseres på en høyere kjeller hvor det blir plass til vaskerom, boder for ulike formål, eller et verksted – og i byene kanskje en do. Korsplanhus, fireromsplan eller midtpipehus er betegnelser som ofte brukes. Joakim Grude bruker betegnelsen «Tostuers-Huse» i boken «Jæderen» fra 1908, og det passer for Sandnes. Det er en byggeskikkendring som har vært påskyndet av utskiftingene i jordbruket i siste halvdel av 1800-tallet.

Hus ble delt og hus ble flyttet, det var påtrengende med forandring. I Sandnes vet vi at folk satt opp «Tostuers Huse» i nye tun etter skiftet, gjerne med materialer fra et gammelt hus som ble delt.

Da folk begynte å flytte inn i villakvartalene rundt byen, var planformen til Sandneshuset godt kjent og topp moderne. Rundt 1900 overtok trelastfirmaene den videre forvaltningen av plantypen, og vi fikk begrepene «Sandneshuset» eller «Sandneskassa» – etter hvert som de konkurrerte ut lokale byggmestre over et stort område. Dette var huset for folk flest. Sandneshuset var en mulighet som trelastnæringen i Sandnes tok vare på og utviklet til en betydelig industri innen boligproduksjon på landsbasis.

I Sandnes har firmaet *Sandnes Trelast & Høvleri* fått æren for å være først ute med Sandneshuset, visstnok etter idé fra Thorvald S. Øglænd som hadde overtatt farens firma i 1897 (AE1996). Sandnes Trelast hadde kjøpt sin første maskinhøvel for å produsere pløyd plank i 1896, så forholdene lå til rette.

Selve ideen om «ferdighus» var ikke ny. Tradisjonelle laftehus kan i utgangspunktet sees på som byggesett egnet for montering, demontering og flytting. Helt siden middelalderen har det vært en etablert tradisjon at bønder i trerike områder på Vestlandet laftet opp hus, merket dem, tok dem ned og fraktet dem til Bergen for gjenreiseing på bestilling og salg. Det trelastgründerne i Sandnes gjorde, var å ta prosessen inn i maskinalderen. Det var mye å spare på å føye sammen lafestokkene med maskinskåret not og fjær istedenfor det handverksbaserte, tradisjonelle meddraget. Maskinbearbeiding gjaldt også annet treverk som trengtes, og det ble mer nøyaktig og derfor raskere. Sandnesfirmaene var ikke alene, Strømmen Trevare i Akershus leverte sine første ferdighus på 1880-tallet (KA2002).

Ganske snart ble det flere trelasthandlere i Sandnes som hadde ferdig oppkappede materialer liggende på lager. Særlig tre firmaer er kjent for å ha satset på tidlig ferdighusproduksjon i Sandnes: «*Sandnes Trælastforretning og Høvleri*» (1863-1868) startet av Svend Øglænd, *Martin Larsen* (1872) som senere ble *Block Watne* og *Brødrene Fjogstads Trelastforretning* (1903).

Sandneshuset fikk stor utbredelse, ikke bare i trefattige Sandnes og Rogaland, trevarefirmaene i Sandnes sendte «pakker» med Sandneshus til hele landet. Og lasten med ferdig tilskårne hus kunne sendes sammen med murstein og takstein fra teglverkene, støpejernsovner fra Sandnes Mekaniske Verksted eller Sandnes Støperi og dører og vinduer fra de mange trevarefabrikkene – med andre ord det «komplette ferdighus». (MG1993:73).

Samtidig fortsatte mange lokale håndverkere å bygge «Tostuers Huse» etter den nye moten, men i mindre skala. Flere av dem var mangesyslere med flere yrker, som fiskerbønder som også jobbet som hustømrere og tok oppdrag når det passet inn i årsrytmen. Materialene fikk de fra de fleste trelastfirmaene i byen.

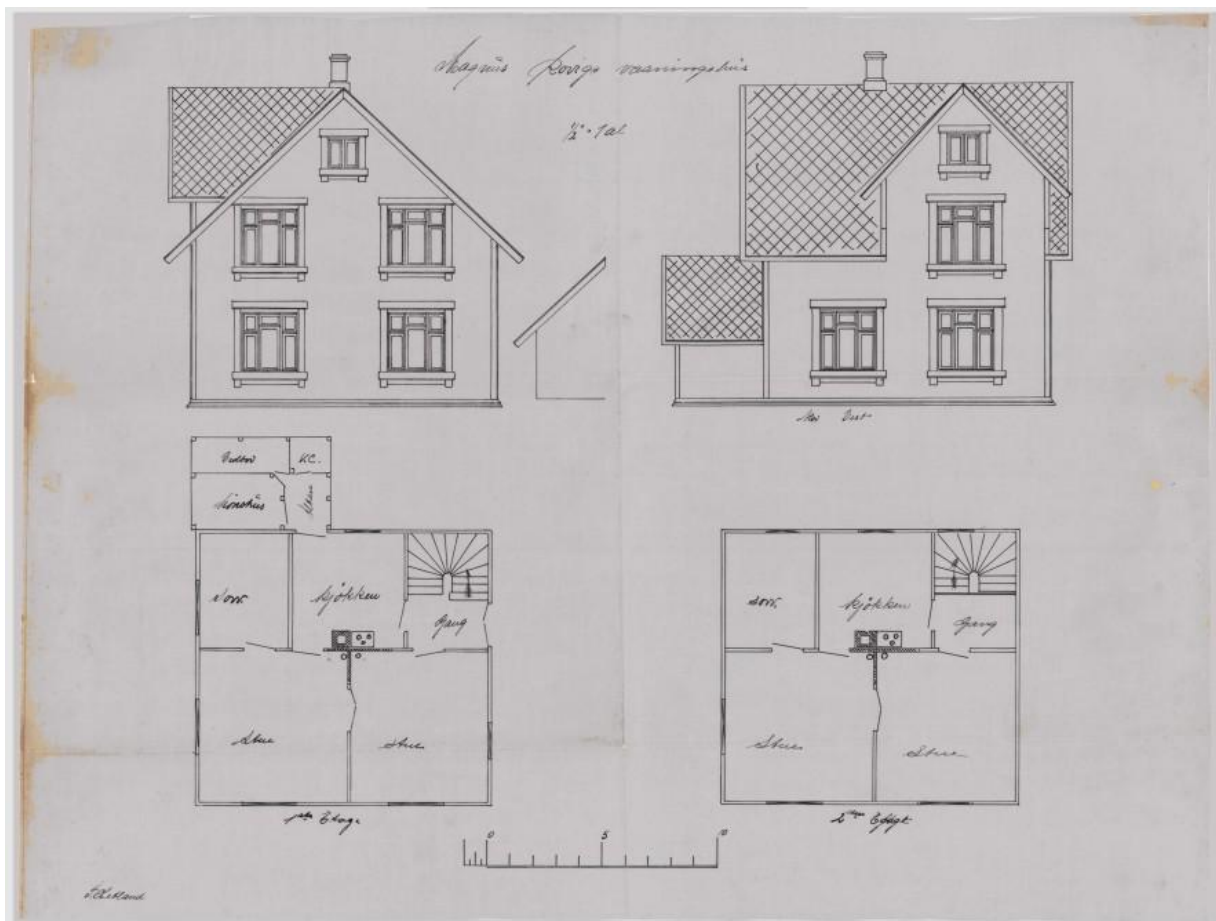
Sandeshus til eksport.

Trelastfirmaene sendte også pakker med hus til utlandet. At trefattige Island var et marked, er lett å tenke seg, men de ble også sendt til Nederland, Tyskland og Belgia – og til mer eksotiske steder. Den norske gruppen som koloniserte Galápagos i 1926, tok med seg byggesett med Sandneshus, trolig hele 14 stykker. Disse sto fortsatt da Moss Avis sjekket i 1937.

Et energiøkonomisk hus

Det er lett å forstå at Sandneshuset ble populært. Her møtes folkelig byggeskikk med industriens rasjonalisering, utformet på en fornuftig måte. Planen er i seg selv energiøkonomisk og konsentrert. Skorsteinen ligger i midten og betjener kjøkken, vaskekjeller og loft. De første husene hadde utedo, men ganske snart kom det innlagt WC i kjelleren. Den ene stua kan stenges av når det er kaldt. Med sentral skorstein har det under små forhold vært lett å dele av små leiligheter. Hvis tomten er stor nok, er det på sikt plass til et mindre tilbygg, for eksempel sanitæranlegg. Som et i utgangspunktet flyttbart hus, må vel også Sandneshuset oppfylle våre dagers mål om gjenbruk og materialgjenvinning av byggematerialer!

I utgangspunktet var trelastfirmaenes Sandneshus et nøkternt sveitserstilhus med moderate snekkerdetaljer. Sandneshus laget av lokale bygdesnekkere holdt gjerne lenger ved det klassisistiske preget. Uansett, etter at tømmerveggene hadde fått stå å sige i to–tre år, var tiden kommet for å hente kledning og listverk fra høvleriene. Mønster for disse ble funnet i mønsterbøker. Her var det sveitserstilen som lenge dominerte, men trevarefirmaene tok også inn nye stiltrekk. Grunnplanen til Sandneshuset holdt lenge stand. Selv byggmesterfunkisen kunne tilpasses.

Falsens gate 22. Oppført av byggmester Torgeir Hetland for Magnus Rovik 1914.

Gjesdalveien 4 bygd ca. 1901 av en arbeider ved Ullvaren.

Sandneshus på Voster i Strand, «Bare yngsteguten er fødd i nyhuset, i 1908.» (HT 2003)

Sermerkt godt vestlandshus. Ryfylke.

Nye, skjemmande sunnmørshus, utan heimleg dâm.

Bergen arkitektforening engasjerte seg til kamp mot dårlig ny byggeskikk på landet og ga i 1935 ut heftet «Betre byggeskikk på Vestlandet». Her presenterte foreningens arkitekter sine eksempler på god gammel og dårlig ny byggeskikk. Det argumenters sterkt for at slike hus ikke burde få lån i Bustadbanken.

Hanaveien 27, med Hanaveien 29 bak. Antatt fotografert 1905–1915. (JÆHS012.189)

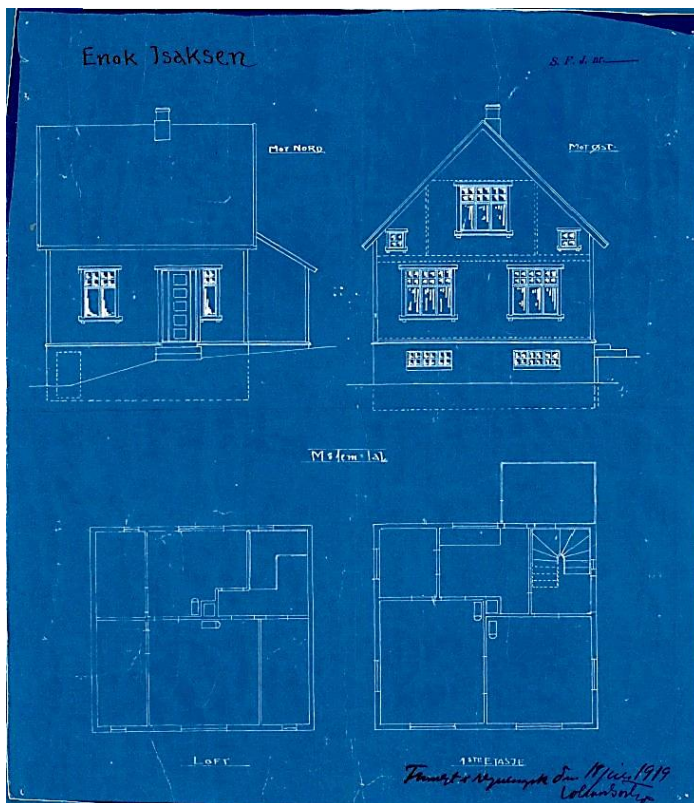
Tostues-hus på småbruk på Riska. Trolig bygd av småbrukeren selv sist på 1800-tallet.

Einerveien 8 på Stangeland oppført ca. 1910. (JÆHS004.126)

Frelsesarmeen på besøk hos Elisabeth Nygaard i Lunden. (Sandnes 1 1998)

Erling Skjalgsons gate 23. Tegning datert. 1919.

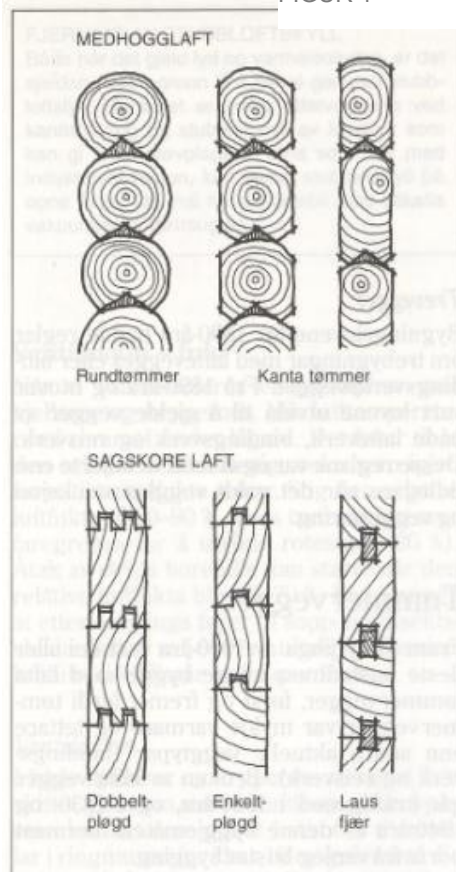

«Olav Kyrres gate 1, trolig bygd rundt 1880 (JÆHS012.416)

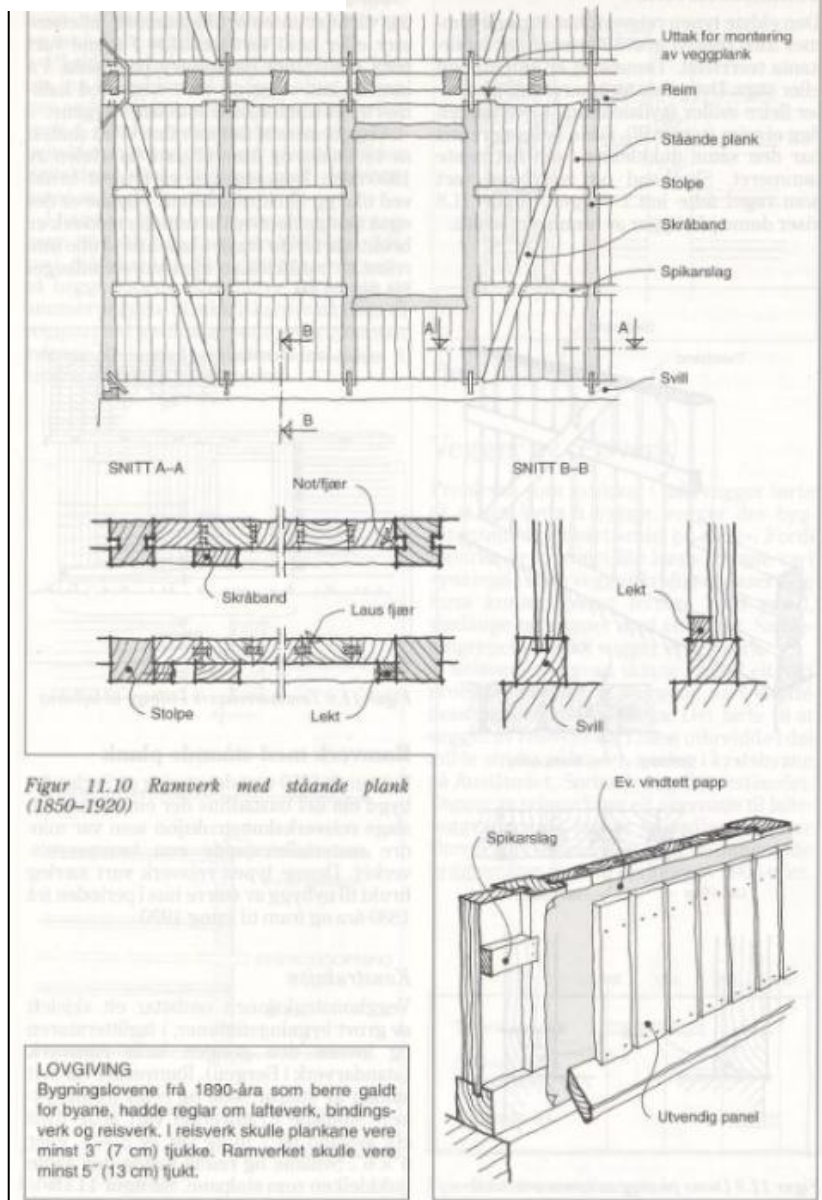
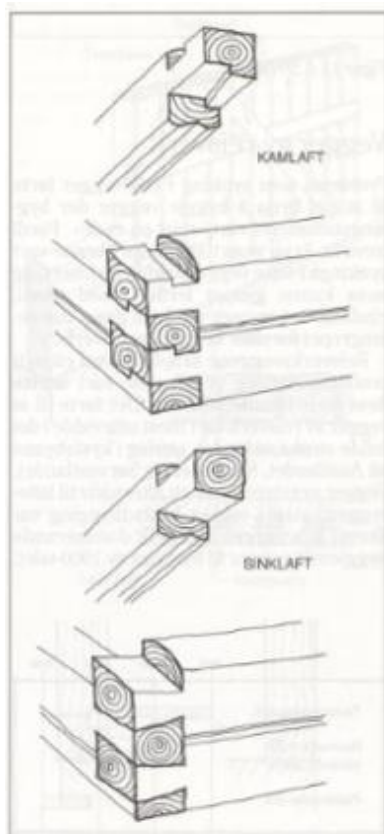

Tostues-hus på småbruk på Floen i Høle. Bygd rundt 1920.

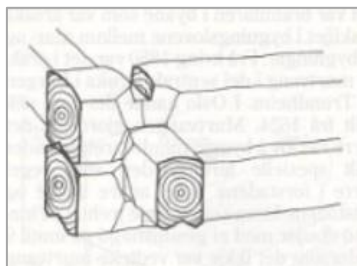
FIGUR 1

Eksempel på tverrsnit av tømmer som er føyd sammen med meddrag øverst og ulike former for pløying nederst. Kilde Anders Frøstrup 1993:142)

Ut i mellomkrigstid fortrente **reisverk** etter hvert lafteverk i byggevarerindustrien. Tømmer krymper i bredden, mye mindre i lengden. Ved å utnytte tømmeret på høyden kunne husene bli innflyttingsklare mye raskere. En ulempe var likevel at reisverkshus ble utette ettersom treet tørka. Vindtett papp ble nødvendig. Illustrasjonene viser rammereisverk med stående plank. Plankereisverk ble utviklet rundt 1910 og ble den vanligste veggkonstruksjonen i nybygg rundt 1920, og brukt fram til 1950-tallet. (Kilde Anders Frøstrup 1993:146).

Forskjellige novformer.

Fra venstre: Fra slutten av 1700-tallet ble hus bygd med plannov, dvs. lafteknutene lå i plan med vegglivet. Slike hus var beregnet på å kles. Tegningen viser kamlaft og sinklaft. Nærmest: Tradisjonelt kryssnov. (Kilde Anders Frøstrup 1993:146)

Gjennoppbygging etter brannen i Langgata i 1897. Her er det kamlaft som gjelder. (Bildekilde Sandnes 1, 1998)

Storgata under utbygging på slutten av 1800-tallet. Her er det kamlaft som gjelder. Bildekilde Sandnes 1, 1998

Sandneskassa får motstand – ”de fele huskassene”

Sandneskassene fikk tidlig sine motstandere. De var høyrøstede og prangende. De som ikke likte Sandneshus, satte dem gjerne opp mot det klassiske lave jærhuset. De påpeker hvor dårlig Sandneshusene var tilpasset det åpne jærlandskapet. Det refereres ofte til Arne Garborgs beskrivelse i romanen Fred, der han beskriver hvordan de gamle, lave husene på Jæren nesten kryper sammen i små klynger for å søke ly, og hvordan de «hildrar seg halvt burt, sveiper seg i Torvrøyk og Havdis som i ein Draum; stengde og stille ligg dei burtetter Viddine som Tusseheimar.»

Når navnet Sandneshus «satt seg» er usikkert. Det kan spores i avisene (nb.no) i 1929, og da i sammenheng med kritikk av nettopp «Sandneshus» eller likefram «kassehus» (betegnelsen sandneskasse spores noe senere). Avisen Stavangeren har våren 1929 et ordskifte på gang om den jærsk byggeskikken, om de vakre gamle jærhusene som har måttet gi tapt for de «fele kassehusene» fra Sandnes.

«Og mens man i de gode gamle dager bygget sine våninger, blir de fleste fabrikert nu, skåret op efter en standardmodell og spikret sammen som en annen kasse, så er det meget betegnende, når vi i våre dager taler om kassehus, annet er de ikke – store kasser, hvori er satt dører og vinduer, værs’go her er et hus! Og før man får tid til å si amen i kirken står kassen på sin tomt hjemme på tunet, og kassens eier går med kone og barn inn i all herligheten – de ha fått tak over hodet, huset er praktisk fra kjeller til loft, det har kostet en forholdsvis billig penge og så skitt resten». (Bugge og Erga, Stavangeren 30.03.1929)

Det er lett i dag å smile av den elitistiske tonen. Trolig ligger også en viss avstandstagen til gårsdagens sveitserstilmote i synet, klassismen var for lengst foretrukkens stil blant samfunnets øvre sjikt. Men innsenderne, disponent Trygg Bugge og arkitekt Erling Erga var alvorlig bekymret for tapet av kulturarv. De brukte anledningen til å komme med forslag til moderniserte jærhus som et mottrekk. Dette var imidlertid større og finere hus som neppe ville kunne konkurrere med det praktiske og rimelige Sandneshuset, huset for «folk flest».

I avisartikler i forbindelse med Sandnes sitt 75-års byjubileum og i beskrivelser av byens trevareindustri i 1935 er begrepet Sandneshus vel innarbeidet og noe som er «kjent over hele Vestlandet».

Inspirert av ordskiftet om det moderne jærhuset, benyttet arkitekten for Sandnes byjubileum i 1935, Ludvig Imsland, anledningen til å komme med et håndfast innspill. Huset hans har jærhusformens ytre, men innvendig er det helt moderne. Det har to skuter, men den ene er forlenget, og han mener skutene gir mulighet til fleksibilitet. Han vil vise «...*hvorledes man kan tillempe seg tradisjonen, det gode i tradisjonen, og samarbeide den med det moderne og praktiske til et godt resultat.*»

Det ble ikke bygd mange bolighus i «Jærhusstil» de følgende årene. Hustypen hadde mer gjennomslag som fritidshus. Det ble bygd flere ganske små jærhushytter i Høle og Riska.

Sandneshuset holdt derimot stand gjennom mellomkrigstiden. Etter byggestoppen under krigen, og i en tidlig etterkrigstid med boligmangel, var Sandneshuset lett å ty til som et ferdig konsept – hvis man fikk løyve til materialer. Sandnes Høvleri & Træløstforretning produserte Sandneshuset helt til november 1956. Men alt året etter sto det første typehuset klart og varslet om en ny tid, og en ny stolt æra for boligindustrien i Sandnes.

Hus for fellesskapet

Brødrene Fjogstad hadde flere oppdrag med ulike typer forsamlingshus. Disse oppdragene ble gjerne «anmeldt» i avisene. Slike hus var viktige offentlige bygg i sin tid, og kjennetegnes ved høy kvalitet. Flere av dem er bevart og har i dag en selvskreven plass som kulturminner knyttet til Sandnes’ offentlige historie. Det gjelder tuberkuloseheimen Vatneli fra 1927, «tvillingskolene» Soma og Lura fra 1931 – hvorav Soma er bevart. Tabernakelet, baptistenes nye kirke i Gjesdalveien, ble oppført i 1934 etter tegninger av murmester Amundsen. Forsamlingshuset på Dale (kapellet) bygde de i 1927 etter tegninger av arkitekt Erling Nielsen.

Hytter og badstuer

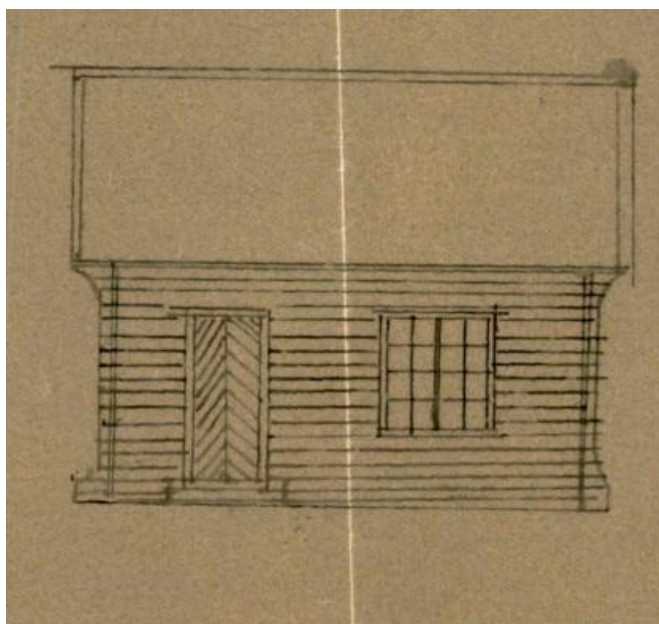
Fjogstad annonserte i 1925 at «Huser og hytter levers færdige etter tegning til de billigste priser.» Til Stavanger Turistforenings utstilling på Bjergsted i 1925 hadde de laget en klassisk tømmerhytte som skulle loddas til foreningens inntekt. Rosende omtale og fin tegning i avisen Stavangeren ga nok også reklame.

Da Steinhuset ble bygd etter brannen i 1918, satte de opp en tømmerhytte som midlertidig kontor og annonserte den senere for salg..

Til utstillingen på Festplassen til byjubileet i 1935 stilte Brødrene Fjogstad med en badstue. som de håpet kunne bli en modell for salg, da det «... i den siste tid har vært en del propaganda for badstuer på landsbygden.» Fremme av bad og badstuer ble sett som en stor sak for folkehelsa og var en del av en sunnhetsbevegelse i mellomkrigstid.

Brødrene Fjogstads premiehytte på Stavanger Turistforenings utstilling på Bjergsted i 1925. Stavangeren, torsdag 11. juni 1925

Hytte i. i Kontor
Brødrene Fjogstad

Brødrene Fjogstads tegning av sitt midlertidige kontor i Langgata 105 i 1918. (Sandnes byarkiv. Innfelt Stavangeren, torsdag 30. mars 1922)

Typehustid – 1960 og framover

Det siste Sandneshuset ble produsert på Sandnes Høvleri i 1956. Det første typehuset kom hos Gunnar Block Watne i 1957–58. Han hadde vært i USA og fått nye ideer. Istedenfor å legge stokk på stokk, ble husene satt sammen seksjon for seksjon. Produksjonen ble standardisert som typehus, og fra 1959 ble det gitt ut typehuskataloger som vordene huseiere kunne velge fra.

Også Brødrene Fjogstad fulgte trenden og lagde sine typehus etter standardiserte løsninger. Da Sandnes skulle feire sitt 100-års jubileum i 1960, sto de klar med hus og annonse: «*Vårt typehus kan De se på Jubileumsutstillingen (rett til venstre for inngangen)*». Det må ha vært tidenes annonsestunt – deres typehus var utstillingslotteriets førstepremie – et moderne bolighus med «alt på et plan». Konkurrentene G.Block Watne og Brødrene Hetland stilte med en vinter- og sommerhytte som henholdsvis 2. og 3. pris.

Samtidig fulgte Fjogstad opp med et byggefelt i en bratt li på Øvre Hana, som senere har fått navnet Fjogstadfeltet. Firmaet sto for planarbeid og opparbeidelse av vei, vann kloakk for 96 boliger. Det ble sett som et pionerprosjekt for slike hus i så skrått terreng. Det var under opptakten til Fjogstadfeltet de første typehusene ble stilt ut. Den første typehuskatalogen ble trykt i begynnelsen av 1960-årene.

I 1947 ble firmaet omdannet til **aksjeselskap**.

Da krisene i byggebransjen kom på 1970- og 80-tallet, klarte Fjogstad seg bra. På 1970-tallet startet Fjogstad en omfattende eksport av hus til **Shetland og Orknøyene** – 500 hus fram til 2022.

I 1987 ble det gjennomført en ny omorganisering: eiendom og drift ble skilt i to selskaper. Driftsselskapet fikk navnet Fjogstad AS.

I september 1994 åpnet Fjogstad Byggmarked. Etter bare en kort periode ble butikken innlemmet i den landsdekkende Byggmakker-kjeden.

Fjogstad-Hus var tidlig ute med bygging av lavenergiboliger og boliger med **passivhus-standard**. I 2012 ble selskapet belønnet med prisen for Årets boligprosjekt, da lavenergiboligene på Rossåsen i Figgjo gikk helt til topps blant landets boligprosjekter.

I 2015 Fjogstad-Hus flytter fra Strandgata til Brannstasjonsveien 8 på Stangeland

Brødrene Fjogstad viser premiehuset i sin annonse i [Rogalands Avis, fredag 17. juni 1960 \(nb.no\)](#)

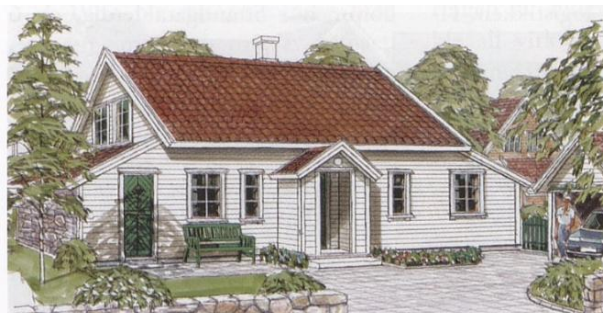
Katalog for Sandnes 75-års jubileums-utstilling : 21. juli-4. august 1935.

Fjogstad-hus for et hvert terreng. (Norsk misjonstidende. 1973 Vol. 128 Nr. 32)

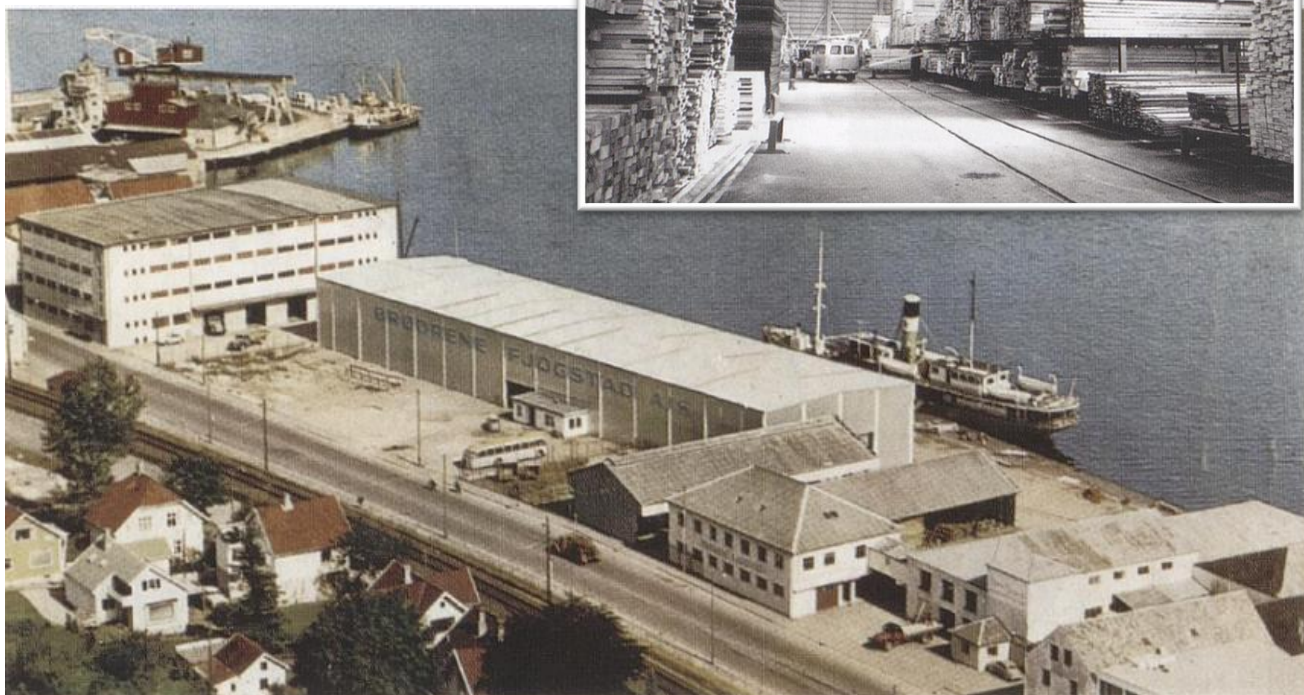
«Den flyblå enebolgen» til Brødrene Fjogstad som var førstepremie i jubileumslotteriet i 1960. (Foto Kolbjørn Rostrup)

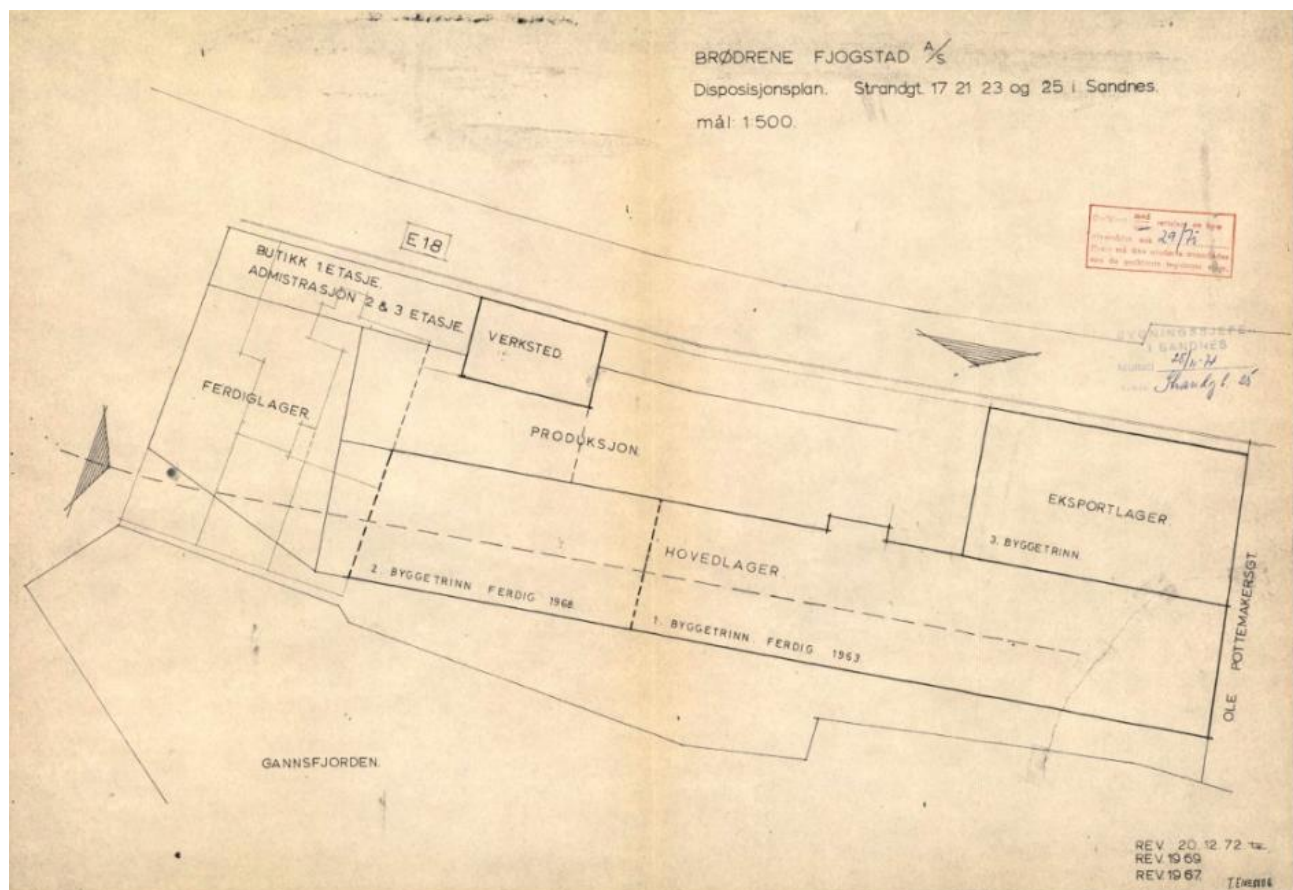
Jæhusinspirert Fjogstad-Hus fra 1990 årene. (EL 2015)

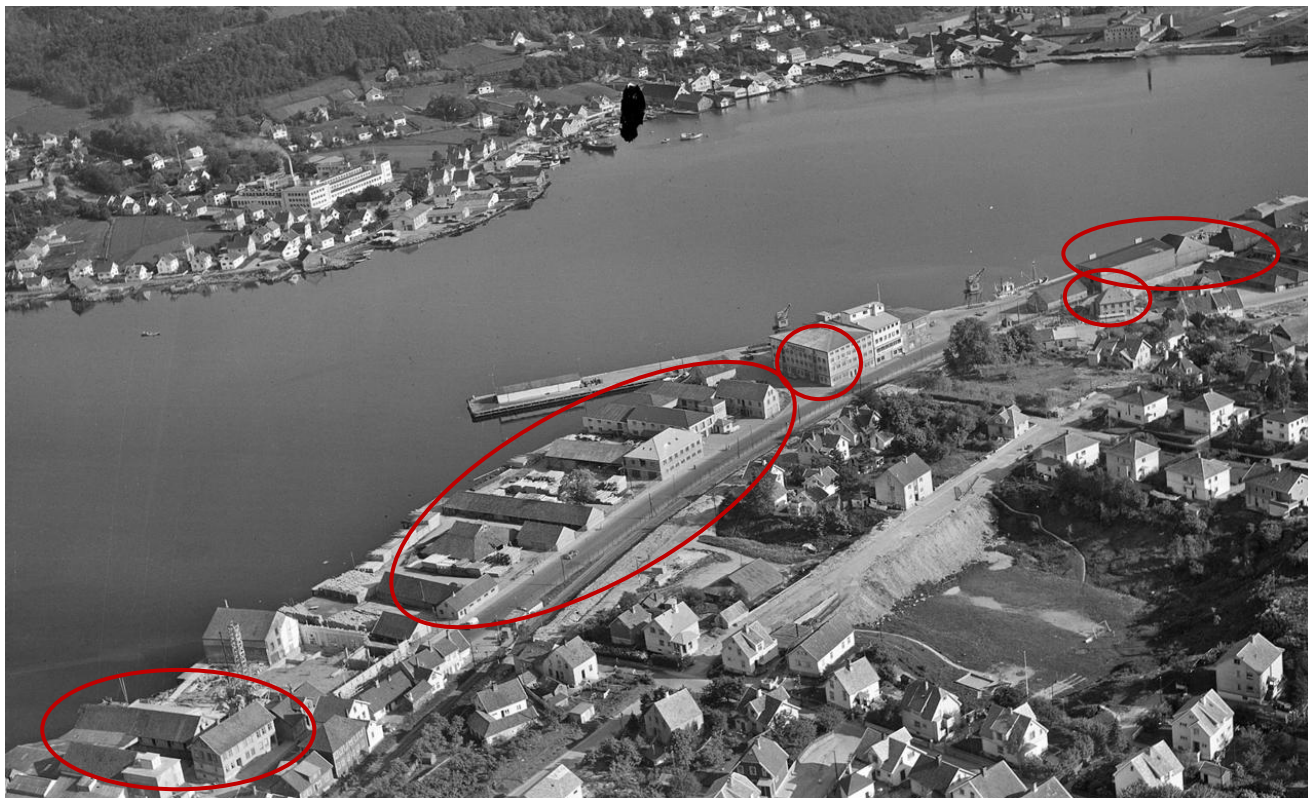
Passivhus i Rossåsen som førte til at Fjogstad fikk Boligprosusentenes årspris i 2012.

Første trinn av lagerhallen ble tatt i bruk nyttårsaften 1965. (EL 2015:77). Innfelt interiør fra en av lagerhallene. (EL 2015)

Planen for trinnvis utbygging av den nye hallen i Strandgata. (Sandnes byarkiv, Weblager.)

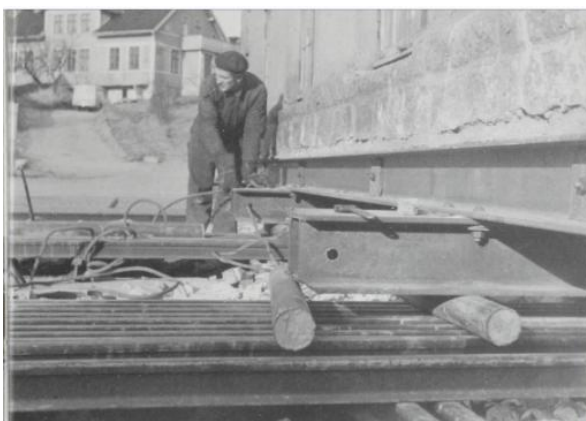
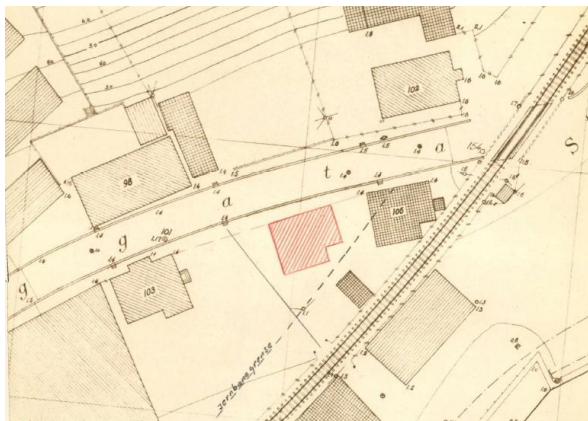
Trevare-Sandnes sine viktigste bedrifter ligger på rad på hver side av Neset (Kaie). Fra venstre: «Sandnes Trælastforretning og Høvleri» flyttet hit fra Langgata 87 på 1870-tallet på grunn av jernbanen. Deretter kommer Brødrene Fjogstads anlegg i Strandgata 15–25, G. Block Watnes del av havnelageret fra 1937, Brødrene Fjogstads administrasjon i Stenhuset fra 1920 i Langgata 105 og til slutt G. Block Watnes anlegg knyttet til Langgata 103. Over fjorden på Hana startet Brødrene Hetland (fra Bryne) i 1937. Her har det gjennom flere generasjoner vært samlet og videreutviklet mye kunnskap om trematerialer og boligbygging. Når man tar i betraktning at flere av disse firmaene i lange perioder også var i toppskiktet på landsbasis, både i produksjonsmetode og kvantitet, forstår man hvilken betydning fortellingene om disse firmaene har for kunnskap om bransjen – ikke bare i Sandnes, men også nasjonalt. (Widerøe 1954 ika-w071041)

Fjogstad-anlegget og Dampskipskaie fotografert av Widerøe i 1950. Ekspedisjonsbygningen og lageret til Schanche Olsen har fått følge av dobbeltlageret til Øglænd og G. Block Watne i 1937. (ika-w028413)

Stenhuset, Langgata 105 i dag..

Ved byggingen av høybanen på 1950-tallet måtte Steinhuset i Langgata 105 flyttes. Kartet viser prosjektert flytting med rød markør for ny plass. Huset ble løsnet fra bakken og rullet på store stokker ca. 15 m lenger sør. Arbeidet begynte høsten 1953 og huset var på plass våren 1994. Det er verdt å reflektere over at man ved inngangen til den moderne etterkrigstida tok bevaring av verdifulle serios, selv om det innebar en komplisert flytteprosess. Også Schanche Olsens hus i Langgata 102 sto i veien for jernbanen og ble flyttet opp til Roalds Amundsens gate, men etter noen år ble det revet for et større boligprosjekt. Brødrene Fjogstad ble på plass i Strandgata 105 til 1982 da huset ble solgt. Siden har bygningen vært leid ut til ulike formål. (Sandnes byarkiv, TG 2003)

KILDER

- Amundsen, Kari 2002 [Compleet færdige Huse : Strømmen trævarefabrik - ferdighusproduksjon 1884-1929.](#)
- [Bonytt byggebok. 3](#) [Bonytt byggebok. 3](#) 1964.
- Eggebø, Aksel 1996. [Slik bygde dei byen : historisk ABC om næringsliv og samferdsel i Sandnes](#)
- Eggebø, A. «1992. Soma skole 1932 – 1992, 60 år. Skolekrinsen 1892–1992, 100 år.»
- Frøstrup, Anders. 1993. [Rehabilitering : konstruksjonar i tre](#)
- [Gaudland, Tom](#) 2003. [Sandnes industri og handel. B. 2](#)
- Gaudland, Tom og Jacobsen, F. Robert. Sandnes industri og handel. Bind II. 2003.
- Grimstvedt, Målfrid. 1993. «Teknologi og samfunn: Industriutvikling i bondesamfunnet. Kva gjer museet?» s.65
- Grude, Joakim. 1908 (1976) [Jæderen : kulturhistoriske skildringer fra det 19de aarhundrede. D. 1.](#) s21.
- Grude, M.A. 1910. [Sandnæs' historie 1860-1910.](#)
- Hoffmann, Marta *Jærhuset*. Norsk folkemuseum Oslo, 1977
- [Horne, Olaf](#) 1937. Trelastboken: håndbok for Norges trelasthandel og treindustri
- Jonasen. J. Schanche. Sandnes gjennom 100 år. Første bind. Sandnes 1964. [Sandnes gjennom 100 år : trekk av byens historie. 1 : Sandnes gjennom 100 år : trekk av byens historie \(nb.no\)](#)
- Jonasen. J. Schanche. Sandnes gjennom 100 år. Andre bind. Sandnes 1965. [Sandnes gjennom 100 år : trekk av byens historie. 2 : Sandnes gjennom 100 år : trekk av byens historie \(nb.no\)](#)
- Jøssand, Lars Gaute 2004. [Industrieventyret på Jæren : 1800-2000](#)
- [Katalog for Sandnes 75-års jubileums-utstilling : 21. juli-4. august 1935](#)
- [Kolderup, Edvard](#), 1891 [Haandbog i Husbygningkunst](#)
- Landbruksselskaps jubileums-sjå, 25. september-1. oktober 1926: Katalog
- [Lapin, Ernst | Berge, Egil 2020 Langgata i Sandnes : hus, handel og håndverk i byens hovedgate gjennom 150 år.](#)
- Lapin, Ernst 2016 Brødrene Fjogstad – et av de eldste og driftigste trelastfirma i Sandnes. Årbok (Sandnes historielag). 2016 nr 19.
- Paavola, Mette og Braut, Anne Torunn. 2002. «Hvis jeg skulle bygge...» [Sjå Jæren : årbok for Jærmuseet. 2002 \(nb.no\)](#)
- Pedersen, Per Helge 2022. [Boligprodusentene : et fyrtårn i byggenæringen](#)
- [Sandnes 1860-1935 : 75-års jubileumsutstilling 1935. 21.juli-4.august \(nb.no\)](#)
- [Simonsen, Sevald](#) 1960. Sandnes i 200 år [Folk på Sandnes i 200 år](#)
- [Stangeland, Bjørn M.](#) 2012. [Tilbakeblikk & erindringer : en historie om Block Watne og ferdighusindustrien](#)
- Arkiv, nettsteder, diverse
- Historiske kart under 1881.no. [Kart, veibeskrivelse og kjørerute - map/maps | 1881](#)
- <https://www.fjogstad-hus.no/om-oss>
- <https://kart.1881.no>. Historiske kart. <https://kart.1881.no/?r=F3632033>
- Interkommunalt arkiv Rogaland IKS (IKA Rogaland), Widerøesamlingen. [Kontakt oss | IKA Rogaland](#)

[Mitt kart | Kartverket.no](#)

Sandnes byarkiv. [WebLager Administration](#).

Aviser

[Norsk Kunngjørelsestidende](#), onsdag 28. oktober 1903.

Stavanger Aftenblad, fredag 31. mars 1916

[1ste Mai](#), mandag 13. mai 1918.

Stavangeren, torsdag 30. mars 1922)

Stavangeren, torsdag 11. juni 1925

Stavanger Aftenblad, mandag 21. desember 1925

Stavangeren, lørdag 20. mars 1926

Stavangeren, onsdag 22. desember 1926

Stavangeren, onsdag 20. juli 1927

Stavangeren, mandag 13. august 1928

1ste Mai, mandag 13. august 1928

Stavangeren, fredag 19. oktober 1928

Stavangeren, onsdag 20. mars 1929

Stavangeren, lørdag 15. juni 1929

Sandnes og Jærens Avis, fredag 22. juni 1934

Stavanger Aftenblad, tirsdag 8. mars 1938

Stavangeren, lørdag 21. mai 1938

Dagen (Bergen), fredag 7. desember 1945

[Rogalands Avis, fredag 17. juni 1960 \(nb.no\)](#)

Norsk misjonstidende. 1973 Vol. 128 Nr. 32.

Rogalands Avis, onsdag 2. mars 2005

[Sandnesposten](#), torsdag 19. november 2015

Brødrene Fjogstad

Trælasthandel og høvleri

Telegramadresse: Fjogstad — Telefon no. 36
Lars Fjogstad privat no. 129 — Per Fjogstad privat no. 319

Sandnes den 28 april 1952.

VEDLEGG

Moderne jærhus

SIDE 4 STAVANGEREN LØRDAG 30 MARS 1929

JÆDER-HUSET SOM DET BØR BLI.

Disponent Trygg Bugge og arkitekt Erling Erga har utarbeidet en rekke forslag.

Med den pinnestol-kultur, som for adskillige deennier siden holdt sitt innlog i bygden — å ja, i byene med — fulgte en avgjort foragt for alt det gamle. Man foretok jo rene opryddninger rundt i hjemmene for å få fjernet det gamle bohøve, og arvesølvet solgtes uten akrapler til omreisende

den er skapt av de naturlige forhold og avstemt efter terrenget, så den står til landskapet. Omkring i forskjellige bygder finnes heldigvis ennå enkelte eksemplarer av den gamle stil, gjerne lempet litt for å imøtekomme nye krav, men stort sett er det den gamle gode type.

Disponent Trygg Bugge ved A.s Kassefabrikken har lenge næret stor interesse for det gamle Jæderhus, som han har ment burde komme tilbake til heder og verdighet — i en noe modernisert skikkelse for helt å kunne tilfredstille tidens krav.

I arkitekt Erik Erga, som er runnet av jærbrot, fant Bugge en både dektig og entusiastisk i utnyttelsen og der ved stoffe det individuelle preg.

Tegningene er videre forelagt for en annen autoritet på området, nemlig antikvar, dr. Anders Bugge, som nylig tok doktorgraden på en avhandling om stadsarkitekt Grösch (han som bl.a. har bygget den gamle tollboden her i byen). Dr. Bugge uttaler:

»Bygningstypen har tradisjonen for sig, utviklet som den efter al sannsynlighet er av det lange forhistoriske hus med lave vegger og torvtekket tak, idet sten og torg i tidens løp er erstattet av trø og tegl, og innredningen forandret efter de nye krav.

Bygningstypen er dessuten den vakreste, bl. a. fordi den ikke forstyrrer, men fremhever den lange rytme, som gir landskapet ro og makt.

Som så ofte ellers tror jeg det vil vise sig, at de gamle verdier ennå ikke har utapet sin relle: at man imetekomme både fornuftens og skjønneleens krav best ved å følge bygdenes anvisninger. Jeg tror også, at det vil bli ekkjent alle, at de stedsogne typer er de mest nasjonale, fordi der grunn av de forskjellige naturforhold i vårt land neppe kan opstå noen norsk felles type.

Som allerede nevnt har

Stavangeren, lørdag 30. mars 1929. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_stavangerennittenseksten_null_null_19290330_13_74_1

SIDE 2 STAVANGEREN FREDAG 12 APRIL 1929

Jæderhuset og de praktiske hensyn

En bedre innredning, men med det gamle ytre.

Det er med glede man ser det tiltak d'hr. Bugge og Erga har tatt for å få istand en vakker hustype for Jæren. Måtte

Lava og straks kommer dragen de med det praktiske og vil rase hele Jærtypen av den grunn. Skutene skal vekk og isteden vinduer. Aldri i verden. For det første liver nu skutene for vind og vær ti ganger bedre

Stavangeren, fredag 12. april 1929.

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_stavangerennittenseksten_null_null_19290412_13_84_1.

JÆRHUSET SOM DET EN GANG VAR OG SOM DET ATTER BØR BLI.

DET ER LANDSKAPET SOM HAR TRUKKET OP DETS LINJER.

KONGSVÅRDEN.

KORPSHAUGEN.

GRØDELAND, KLEPP.

KVALBEIN, SØR-JÆREN.

MÅRSTEDTRÅKKEN.

modernisert utgave av typen fra Hag-Jæren. Her er utbussen skilt fra og står bak vrinngen, mens de i en enu eldes til var bygget i en lla.

Endelig stikker vi beito: Kvalbein på Sør-Jæren og hnden på hjertet, mine arede lesere. Er ikke det huset... ja, hvad skal vi si? Jeg tenker vi smiler oss om at det er stilig.

DISPONENT GRUBES VILLA.
Et beregnet i bygningen dekker det av lla.

er, så får man da sol nok, og skutene vil ikke senere. Men

huset og Grubes villa den finle ark, bilaget over hovedinngangen osv., osv.

La oss så tilbake til Bugges og Ergas nye planer. Og det glæder mig å kunne la mine lesere med inn i et modernisert Jær-hus — ja, så moderne er det at der er både bad og v. e., så selv en Ingebret Nygaard forhåpentlig vil befinne sig vel her.

Også her er skutene bygget inn i huset — der er både austredar og vestredar, men ingen gang tværs gjennom huset, og altså intet av den gjennomtrekk lava er så rodd for.

På loftet er der godt rum, og ennu bedre vilde dette bli om der var anbragt en flat ark som på Kvalbeinhuset. En slik vil nødvendigvis et annet trappoarrangement, men det vil nok hr. Erga ålaru, og efter mitt skjønn vil en flat ark — en passende bred og passende hui — ikke alone skaffe større rum ovenpå, men den vil tillike gjøre husets ytre enn vakrere. En sammenligning med Grubes vil-

Stavangeren, lørdag 13. april 1929. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_stavangerennittenseksten_null_null_19290413_13_85_1

StavangerAftenblad

Tirsdag 16. april

En ny nasjonal hustype.

Rogalandshuset.

Stavanger Aftenblad, tirsdag 16. april 1929. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_stavangeraftenblad_null_null_19290416_37_87_1

JÆRHUSET OG HELGENBENET.

AV INGEBRET NYGAARD.

Skaff Dem

Nordmann & Daa's
TO MILK S.M.P.E.
Bosner og forskjøn
ner.

Stavangeren, lørdag 20. april 1929. https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_stavangerennittenseksten_null_null_19290420_13_91_1

Hvad en husmor mener om Jær-huset.

Det skulde være ganske interessant å høre hvad de jerske husmødre mener om den hustype «gr.» omtaler i «Stavangeren» 30. mars. At lange lave huser egner sig best i et strøk som Jæren, hvor vind og storm hører til dagens orden, sier sig selv, men kan man ikke med de lave hustyper også forene en mere praktisk innredning. Tenker man sig kjøkken og gang med de dertil hørende «austredør» og «vestredør» anbragt midt i huset, blir jo dette bokstavelig skåret over i to, så om man en gang

har bruk for begge stuer, skal de skilles med en kold gang. Den gjennemtrett der også følger med den innredning er jo sjent fra gammelt.

Om skutene heter det «—» de kan betraktes som bordklædning, der er flyttet et stykke fra veggene, så det blir lunere enn om de blev festet direkte på veggene». Ja lunere blir det kanskje, men med mitt lægmannsskjønn må det vel bli lunt nok når man som nu bruker papp mellem vegg og bordklædning. På Jæren bygger man som regel med fasaden mot sjøen og da vil skutene komme mot syd og nord og værelsene kun få eftermiddagssol. Ved å sløife skuten og anbringe et vindu mot syd, får man meget mere sol i rummet og mon ikke det har likeså meget å si som den smule lunhet der påberopes.

Med hensyn til annen etasje må det være vanskelig å få utnyttet rummet, da taket ligger så lavt.

Den ytre form for Jær-huset er vakker og passer i omgivelsene, men for dem der bor i huset har det mer å si, at det er praktisk og godt innredet. — Skulde være av interesse om d'hr. Bugge og Erga vilde komme med utkast, hvor den ytre form er bibeholdt, men innredningen mere avpasset efter vår tids behov.

Lava.

Stavangeren, onsdag 3. april 1929.

https://urn.nb.no/URN:NBN:no-nb_digavis_stavangerennittenseksten_nul1null_19290403_13_76_1.

En byggeplan for et moderne Jærhus.

Et interessant forsøk på å løse problemet.

Skjønt jeg har bodd i mange land har jeg aldri funnet en hus-type, som jeg likte bedre enn de gamle jærhuse. Det er derfor med stor glede jeg har fulgt Stavangerens forsøk på å vekke interessen for nettopp denne hus-type, som holder på å dø ut. Det spørres etter en byggeplan til et moderne jærhús, men opgaven er ikke lett å løse. Huset skal være litet og praktisk, men ha samme linje som de store hus. Det skal virke rolig og fornømt og samtidig forlignes en rytmisk livlighet. Og man er bange for skutenes skjebne.

Jeg tror å ha funnet en løsning på disse problem, og da ingen andre hittil har fremkommet med mere positivt forslag, tillater jeg mig å fremlegge et utkast til almindelig bedømmelse.

Hvori ligger nu egentlig jærhuseets charme? Den kan ikke ligge vesentlig i den lange linje, for hvis man setter et kasshus sammen med to andre, blir de ikke mere tiltalende med lengde-effekt.

Det mest isinefallende ved et moderne hus er en streng sym-

metri, og intet er mere kjedelig, selv når det gjelder slottet i Versailles og berømte katedraler. På de billeder som har fulgt artiklene i «Stavangeren», finner man ingen absolutt symmetri, men to små vinduer på samme side av døren. Ett lengere til høire, men to til venstre. Døren er ikke nødvendigvis plassert i det eksakte midtpunkt. Skuten er der for å dekke et behov, og blir derfor forskjellig på nord- og sydveggen. Dette skaper liv i den strenge arkitektur, og nettopp heri ligger, etter min mening, jærhuseets charme, som det gjelder om å gripe og utnytte. Et

bevisst forsøk derpå vil bedre fremgå av følgende forklaring til planen.

Med modernisering har jeg mest tenkt på å trekke værelsen over på solsidén. Dagligstuen anbefales innredet å la de gamle bondestuer: Bjelketak. Storstuen er med vilje klemt inn mellom stuen og kjøkkenet med den fordel å ha opvarmede rum til to sider, hvorved man undgår den klamme luft, som følger med ubebodde rum. Latt tilgang fra gatedøren. Et karnapp er anbragt her av tre grunner: for å gi mere dybde i det ellers smale rum. Dessuten fanges sol inn fra tre sider på tross av at rummet ligger i midten av huset. Dog er hensikten mest for å live op i fasaden, som ellers har lett for å bli kjedelig død.

Karnappet er ikke rent tilfeldig skjøvet over mot det ene hjørnet. Det skal derved gi tyngde til den avstumpede skut. Det må absolutt ikke plasseres i midten av huset, og heller ikke utstafes, så det blir tølnefallende. Taket er aldeles flatt.

Hver stue er stor nok for sitt eget bruk, og har ingen mellom-dør. Derved vinnes mere veggflate i stuen. Hvis man nødvendigvis vil ha mellomdør, anbefales å behandle denne med maling eller tapet som veggene ellers og uten dørkarm. Den usynlige dør åpnes da bare ved festlige leiligheter.

Kjøkkenet ligger på solsidén og har direkte adgang til rullebod og vedskjul. Disse rum kan også innredes til kammer og bad. Hvis ikke kan man spare tømring her. Matboden kan bli kjøkkengang. Kjøkkenet har ingen direkte forbindelse med stuen av hensyn til matluften.

Gangen må være såpass stor, at man kan bevege sig der. Gatedøren er på skyggensiden og således beskyttet mot solbrand. Eventuelt bør man forlenge kjøkken-skuten til et uthus og derved forsikne sig mot de nordlige vinde.

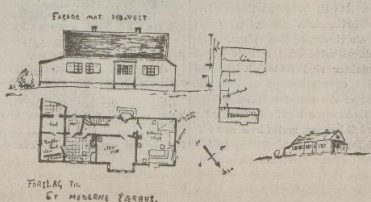
For mange og for store vinduer svekker fasadens solide utseende. Høle vinduer motarbeider lengde-effekten, og lange vinduer vilde ikke være tro til denne hus-type. Disse ting er

tatt i betraktning, og vinduene på utkaset er plassert 3/4 fot over gulvet, på tross av den merkelige praksis å bygge store vinduer overalt, bare for å dekke dem med gardiner. Om dagen burde vinduene være befriet for ethvert beheng, og når de sitter passe høit fra gulvet, vil man ikke derfor bli generert av trafikken utenfor. I nærværende plan er det en nødvendig forutsetning for å opnå en lengde-effekt, idet hustaket slitter litt høit av hensyn til lofterommene. Værelshøyden er 8 fot. Husets kortvegger panelles loddrett.

Når langsidén vendes mot syd eller sydvest, får stuen sollys hele dagen. Likeå blir salen over kjøkkenet lysere.

Dersom noen finner å ville benytte min plan, forsøk da ikke på å endre ved detaljene, hvorved det vil falle sammen som et korthus. Tenk heller ut noe mere passende med tilberig akt på ovennevnte idéer.

Magnus Dybdal Christensen.

Stavangeren, lørdag 20. juli 1935 (nb.no)

MODERNE JÆRHUS

PÅ SANDNESUTSTILLINGEN

Praktisk innlegg i aktuelt ordskifte.

Forsiden.

50 år.

Møllemeister Ole Berge, Hommersåk, fyller 50 år idag. Han er født i Hillevåg, men kom som liten gutt til Tau, hvor faren var ansatt ved Tau bruk. Selv begynte Ole Berge ved møllen på Tau i 14 års alderen og blev der i mange år. Så kom han til Sandnes mølle og var der i 12 år. I de siste 11 år har han vært møllemeister ved grosserer Skrettings mølle på Hommersåk. Han er kjent som en samvittighetsfull, dyktig og interessert mann i sitt fag.

Møllemeister Berge har ikke deltatt i offentlig styr og stell, men han er en sjelden våken og intelligent mann som følger interessert med i de forskjellige spørsmål. Han leser mer enn de fleste og leser med forstand. Det er derfor alltid hyggelig å slå av en prat med møllemeister Berge. Han kan snakke med om både dette og hint.

Lastebil utfor

Stavanger Aftenblad, mandag 20. mai 1935

Sandnes i Trelastboken 1937

142

TRELASTBOKEN

Haugesund.

SMA SAGBRUK.
Kostor Tveita.

SAGBRUK MED HOVLIERER.

Haakon Christensen, Strandgt. 50.
Haugesunds Høvleri & Trævarefabrik A/S.
T. A. Ihle.
M. H. Kongshavn & Sønner A/S, Strandgt. 54.
Sakkestad Bruk (Haugesunds Høvleri & Trælastforretning A/S).

HOVLIERER.

Haugesunds Høvleri & Trælastforretning A/S.

KASSEFABRIKKER.

«Erling» A/S.
Hjelmeviks Kassefabrikk.
Kassefabrikken A/S, Risøen.
Lies Tønne- & Kassefabrik A/S.

TØNNEFABRIKKER.

Brødr. Apeland.
Johs. Apeland, Haugev. 61.
Johan Breivik.

Jacob Emberland.
Lars Færås.
Fr. Jacobsen A/S.
Jens Hamre.
Osmund Hamre.
A/S Hansavåg Bruk (Johannes Østensjø), Løsgaten 29.
Amund Hauge.
Martin Holme.
Sjur Stangeland.
Kastor Tveito.
Samson Wiig.

MOBELFABRIKKER.

Johs. Førde, Strandgt. 205.

ANDRE SNEKKERIER OG TREVAREFABRIKKER.

Ole Gul, likkistefabrik.

TRELASTHANDLERE.

Haugesunds Høvleri & Trælastforretning A/S, Strandgt. 66.
H. Hytten, Kaigt 1.
M. H. Kongshavn & Sønner A/S, Strandgt. 54.
Peder Orpetvedt.
Halvor Urrang A/S, Grensøgt. 2.
Nils Vigfors.

TRELASTAGENTER.
Nicolai Hauge A/S, Smedesundet 116.
Olaf Thuestad A/S.

Kopervik.

KASSEFABRIKKER.
Kopervik Kassefabrik A/S.

TRELASTHANDLERE.
L. J. Gismerviks Trælastforretning.
Gottfred Nilssen.

Sandnes.

SAGBRUK.

Stangelands Trævarefabrik (Martin S. Aase).

SMA SAGBRUK.

Sandnes Forbruksforening (Vedskjæleri).

SAGBRUK MED HOVLIERER.

Brødrene Fjogstad.
A/S Sandnes Trælastforretning & Høvleri.

HOVLIERER.

Torger Hetland.
G. Block Watne.

TOR KYLLINGSTAD

Telefon 281.

SANDNES.

DØRER — VINDUER — TRAPPER
BUTIKKINVENTAR
SPISESTUER I EK. KVALITETSARBEIDE.

ROGALAND FYLKE

143

KASSEFABRIKKER.
Torger Hetland.

HJULMAKERIER OG BLOKKMAKERIER.

Sandnes Hjul- & Trævarefabrik (Sven Aarrestad).

TRESKO- og TREBUNNFABRIKKER.

Sandnes Dreleri.

MOBELFABRIKKER.

Karl Dahle & Sønner A/S, Gannsfjord Møbelfabrik A/S.
Knud Haaland.
Joh. Haraldsen.
Tor Kyllingstad.
Bh. Mikelsens Møbelfabrik.
Ingvald Mikelsen & Co., Høyland.
Rogaland Møbelfabrik A/S (Ragnv. Kommedal).
Sandnes Møbelfabrik A/S.
Trones Møbelfabrik A/S.
J. L. Øglænds Møbelfabrik.
Ernst Østvold.

ANDRE SNEKKERIER OG TREVAREFABRIKKER.

Leif Aadnesens Trævarefabrik.
Rikard Ditlevsen.
Chr. Høland.
«Jadar» rugemaskinfabrik A/S.
Ingv. Kyllingstad.
Tor Kyllingstad.
Lundes Hjul- og Trævarefabrik.
O. O. Njå A/S.
O. B. Nodland.

Stangelands Trævarefabrikk.
J. Sørnes Trævarefabrik.

TRELASTHANDLERE.

Brødrene Fjogstad.
Torger Hetland.
Sandnes Trælastforretning & Høvleri A/S.
G. Block Watne.

TREULLFABRIKKER OG FORH. AV TREULL.

Brødrene Byberg, Høyland.

Skudsneshavn.

MOBELFABRIKKER.
Jakob Andersen.

TRELASTHANDLERE.
Haakon H. Nylund.

Stavanger.

SAGBRUK.

Freisesarmeens Herberges Vedhuggeri.
M. Hinnas Vedskjæleri, Banegt. 20.
Jerpelands Vedskjæleri, Lysefjordsgaten 48 a.
Musegatens Vedskjæleri, Musegaten 38.
I. Norheim (ikke drift 1934).
Sjøthuns Kull- & Vedforretning, Karlsmunde 98.
Stavanger komm. Slakteanlegg (Vedsaging).

SAGBRUK MED HOVLIERER.

Chr. Bjelland & Co. A/S, Fabr. nr. 17.
Endre Maaland, Pedersgt. 42.
I. Skaale.

A/S Trelastkompaniet.
Tømmer & Indredningssekkernes Byggeselskap A/S.
H. Øgreid & Sønner, Verksgt. 64.

KASSEFABRIKKER.

Chr. Bjelland & Co. A/S, Jaasunds Kassefabrik A/S, Verksgt. 55.
Jakobsens kassefabrik, Verksgt. 12 a.
Lervik Kassefabrikk A/S, Avaldnesgt. 99.
Rogaland Kassefabrik A/S, (Trygve Forgård), Stavanger.
Stavanger Kassefabrik A/S, Jarenholmen 20.
Sørbes kassefabrikk og trelastforretning, Verftsgt. 24 a.
A/S Trelastkompaniet.
Nic. Wesnes A/S.

TØNNEFABRIKKER.

Andr. Birkeland.
M. Eriksen.
Julius Karlsen.
Nils Larsen.
H. Steen, Verksgt. 10 a.
Brødr. Søiland, Paradisveien 82.

HJULMAKERIER OG BLOKKMAKERIER.

T. Tønnessens Vognfabrik.

MOBELFABRIKKER.

Sven Andersen, Hillevåg.
Einar Erevik.
Bjarne A. Gilje, Nedstrandsgt. 82.
Johan Haave, Bredbakken 1.
Olof Haugland, Berge-landsgt. 39.

KONGSHAVN B.L. lim (finerlim) i plater og krystaller.

Horne, Olaf 1937. Trelastboken : håndbok for Norges trelasthandel og treindustri